

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ О.П. САННІКОВОЇ (ДО ЮВІЛЕЮ НАУКОВЦЯ)

LIFE PATH AND THE MAIN DIRECTIONS OF SCIENTIFIC ACTIVITY OF O.P. SANNIKOVA

Науковець. Учитель. Непересічна особистість. Ольга Саннікова уособлює найкращі риси сучасного вченого-дослідника. Сьогодні вона відома в Україні та за кордоном як автор теорії особистості, засновник наукової психологічної школи, розробник численних винаходів, що збагатили психологічну теорію і практику.

Ольга Павлівна Саннікова народилася 21 червня 1948 року в місті Одеса. Її професійний шлях розпочався у 1964 з роботи операційної медсестри в лікарні. Але вже з 1971 року вона пов'язала своє життя із психологією (дуже рідкісною на той час спеціальністю), поступивши у Ростовський-на-Дону державний університет. Після закінчення університету в 1976 працювала асистентом, викладачем кафедри психології Одеського державного педагогічного інституту імені К. Д. Ушинського. З тих пір професійне зростання і творча діяльність Ольги Павлівни міцно поєднано з цим науково-освітнім закладом.

У 1978–1982 роках вона стає аспіранткою лабораторії генетичної психофізіології Науково-дослідного інституту загальної та педагогічної психології Академії педагогічних наук СРСР (м. Москва). У 1982 захищає кандидатську дисертацію на тему: “Співвідношення показників емоційності та товариш-

**Ольга Павлівна
САННІКОВА**

кості” (19.00.01 – загальна психологія, історія психології). У тому ж році повертається до Одеси, де продовжує працювати в ОДП імені К. Д. Ушинського, займаючи посади старшого викладача, доцента, а з 1988 року і донині – завідувача кафедри загальної та диференціальної психології. Протягом багатьох років Ольга Павлівна очолювала започаткований нею (перший в Україні) факультет післядипломної освіти “Психологія”.

З 1992 по 1995 О.П. Саннікова – докторантка Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України. У 1997

році вона захищає докторську дисертацію на тему “Емоційність у професійній структурі особистості” (19.00.01 – загальна психологія, історія психології), в 2001 стає професором.

Результатом плідної творчої праці О.П. Саннікової за всі ці роки стали більше 350 наукових праць (серед яких 7 монографій) з наступних напрямків: диференціальна психологія особистості, психологія емоцій та емоційності, психодіагностика і психометрика, становлення професіонала, особистісне зростання та ін. Ольга Павлівна є також автором 20 науково-методичних посібників, брошур і методичних рекомендацій з питань теорії і практики психодіагностики й психологічного консультування, 35 стандартизованих методик, що при-

значені для діагностики різноманітних властивостей особистості.

Наукова творчість О.П. Саннікової передусім пов'язана із дослідженнями проблеми структури особистості. У її працях особистість постає у вигляді системи, що містить ієрархічні рівні (формально-динамічний, змістовно-особистісний та соціально-імперативний) і суміжних зон між ними. Подібний підхід, що отримав назву *континуально-ієрархічного*, дозволив розглянути особистість як цілісну (дискретно-димензійну) систему континуальних утворень (рівнів, підсистем), що плавно переходять одне в друге, інтерпретувати кожну рису особистості як континуальне і водночас дискретне утворення. Дослідниця, розглядаючи особистість у сфері трудової та професійної діяльності, створила модель її континуально-ієрархічної структури у двох планах – загальнопсихологічному і професійно-психологічному.

О.П. Саннікова обґрунтувала засадничі положення, згідно з яким основним чинником індивідуалізації процесу становлення і функціонування особистості професіонала є *емоційність*, вивчає зазначену властивість в контексті континуально-ієрархічної структури особистості. Здійснені нею дослідження емоційності розвивають три основних напрями. В межах першого емоційність вивчається у системі властивостей особистості та в контексті механізмів, котрі регулюють діяльність. Другий напрям присвячений безпосередньо розробці методологічних основ теорії емоційності, дослідження її як складноінтегральної, багаторівневої властивості особистості і як особливого феномену в шереху наявних емоційних явищ. Метою третього напрямку є розробка програми емпіричного дослідження емоційності в лоні континуально-ієрархічного підходу; створення комплексу психодіагностичного інструментарію, що потребує підбір існуючих та розробку нових оригінальних методик і технологій психодіагностики професійно важливих якостей особистості відповідно до вимог психометрики.

О.П. Саннікова дійшла висновку, що емоційність слушно розглядати як фундаментальну властивість, у межах якої протікають усі психічні процеси і стани, як рух-поступ від нижчого рівня до вищого, як підсумок генетичного розвитку і становлення під впливом навколишнього середовища. Вона також показала, що емоційність є системоутворювальним чинником, який визначає специфіку пов'язаних з нею властивостей особистості.

Теоретичні погляди на особистість та її окремі властивості викладені О.П. Санніковою у низці ґрунтовних праць: “Емоційність у структурі особистості” (1995); “Континуально-ієрархічна концепція особистості” (1996); “Психологічний портрет кризової особистості” (2000); “Криза особистості: спроба типології” (2000); “Димензійний підхід до вивчення особистості” (2002); “Феноменологія особистості” (2003); “Особистісна позиція психолога і процес діагностування” (2004); “Психологічні контури особистості: форма і зміст” (2006); “Пролонгований підхід до дослідження детермінаційних процесів” (2007), “Формально-динамічні та якісні метахарактеристики індивідуальності” (2007), “Теоретико-методологічні засади дослідження індивідуальних відмінностей” (2010), “Адаптивність особистості” (2009); “Сценічні бар'єри: диференціально-психологічний підхід” (2014), “Системний аналіз адаптивності” (2017) та ін.

Евристичність висловлених Ольгою Павлівною концептуальних ідей підтверджена їх науковим розвитком протягом багатьох років, оформленням у цілісну теорію та становленням наукової школи. З метою виконання циклу теоретико-емпіричних досліджень нею було створено науковий колектив, що вперше в Україні на засадах диференціально-психологічного підходу втілює ідею пошуку індивідуальних відмінностей емоційності, які виявляються у структурі властивостей особистості, у тому числі професійно важливих, у регуляції професійної діяльності та життєдіяльності людини.

Сформульовані Ольгою Павлівною положення стали теоретико-методологічним базисом численних наукових робіт її учнів – докторів та кандидатів психологічних наук. З 1993 року під керівництвом Ольги Павлівни захищено більше 30 дисертацій. Сьогодні наукова школа професора О. П. Саннікової плідно працює, наразі до захисту готуються нові дисертації.

Виконані під керівництвом Ольги Павлівни дисертаційні роботи відрізняються теоретичною ґрунтовністю, науковою виваженістю, грамотністю, ретельністю збору емпіричного матеріалу, різноманіттям способів аналізу та інтерпретації отриманих наукових даних. Загалом усі ці роботи є зразком реалізації диференціально-психологічного підходу в дослідженні, відданим провідником якого є професор О.П. Саннікова.

Як науковий керівник Ольга Павлівна збагатила вітчизняну науку нетривіальними теоретико-емпіричними дослідженнями найрізноманітніших психологічних феноменів

(товариськість, емпатійність, психологічна проникливість, психологічна криза, комунікативна креативність, адаптивність, стиль сімейного виховання, фасилітативність, агресивність, почуття власної гідності, навіюваність, толерантність, схильність до ризику, здатність до самозмінювання, авантюризм тощо), постійно розширюючи предметне коло досліджуваних у психології явищ та удосконалюючи методичні підходи до реалізації дослідницьких завдань. Оригінальністю й надзвичайною практичною цінністю дисертаційних робіт, що вийшли під науковим керівництвом професора О. П. Саннікової, є розробка відповідно до вимог психометрії надійних і валідних психодіагностичних методик.

Науково-дослідницьку діяльність О.П. Саннікова поєднує з науково-організаційною. Вона не тільки керує дослідницькою роботою кафедри загальної і диференціальної психології ПНПУ імені К.Д. Ушинського, а й створеною нею лабораторією психології індивідуальних відмінностей. За ініціативи Ольги Павлівни організована протягом багатьох років робота Всеукраїнської конференції молодих учених та студентів “Проблеми сучасної психології особистості” та Міжнародної науково-практичної конференції “Психологія особистості: теорія, досвід, практика”. Щорічно під науковою редакцією О.П. Саннікової видаються збірники матеріалів конференцій.

Значний внесок у розвиток вітчизняної науки Ольга Павлівна зробила на посаді голови спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій із психології (з 2003 по 2008 роки); докторських та кандидатських (з 2008 по 2014 роки). З 2003 року Ольга Павлівна – беззмінний голова методологічного семінару з психології Південного регіону, на якому відбувається попередній розгляд та обговорення дисертаційних робіт, підготовлених у ЗВО України.

В різні роки своєї наукової діяльності О.П. Саннікова була також членом спеціалізованих вчених рад Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України, Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Одеського національного університету імені І.І. Мечникова та ін. До процесу підготовки нових наукових кадрів незалежної України Ольга Павлівна також активно залучена як експерт та опонент в багаточисленних кандидатських і докторських роботах.

О.П. Саннікова – член редколегій багатьох наукових видань, в тому числі закордонних та цитованих у наукометричних базах різного рівня (Web of science, Thompson ISI, Index Copernicus тощо), а також журналу “Психологія і суспільство”.

Багато років Ольга Павлівна співпрацює з науковими та освітніми установами низки зарубіжних країн (Німеччина, Австрія, Росія, Польща). Зокрема з 2005 року здійснювала, як координатор, міжнародну освітню діяльність у межах європейського проекту “Nigma”, що був спрямований на розвиток дистанційної освіти і на розробку методичного забезпечення програми “Управління людськими ресурсами” у форматі впровадження Болонської кредитно-модульної системи. Однією з перших в Україні Ольга Павлівна стала ініціатором закорінювання інноваційних форм навчання у системі післявузівської освіти.

Пошук нових форм післядипломного навчання спеціалістів-психологів Ольга Павлівна (багато років як декан відповідного факультету, а нині – як керівник магістерської програми) поєднує зі збереженням традицій ґрунтовної академічної освіти та фахової підготовки. Вона є висококваліфікованим педагогом, розробником численних навчальних дисциплін, зокрема “Методи наукових досліджень”, “Психологія творчості”, “Психодіагностика та психокорекція”, “Психологія менеджменту людськими ресурсами”.

Плідна праця і видатний внесок Ольги Павлівни у розвиток науки та освіти відзначені численними державними нагородами та званнями. Вона нагороджена знаком “Відмінник освіти України” (1996, 1998); грамотами Міністерства освіти; почесною грамотою Ради ректорів закладів вищої освіти Одеського регіону за внесок у розвиток науки і техніки (1999); грамотою Академії педагогічних наук України (2006); Грамотою Київського національного університету імені Тараса Шевченка (2008), грамотою Кабінету Міністрів України (2008), Почесною грамотою Верховної Ради України (2017).

З 2012 р. О.П. Саннікова – Заслужений діяч науки і техніки України, з 2017 року – почесний член Національної академії педагогічних наук України.

А ще Ольга Павлівна – чарівна жінка, душевна людина, цікавий співрозмовник, мудрий наставник. Значний науковий доробок, професіоналізм, продуктивність творчої діяльності, яскравість особистості – такі риси визначають видатне місце Ольги Павлівни Саннікової в сучасній українській психології.

Оксана КУЗНЕЦОВА
кандидат психологічних наук, доцент,
Оксана ОРИЩЕНКО
кандидат психологічних наук, доцент,
Юрій ЧЕРНОЖУК
кандидат психологічних наук, доцент